

י ש י ב ת
בית אורות
 הר הזיתים • ירושלים

יהדות העולם - מבט דמוגרפי חדש

אור ועמדה

מדיניות יהודית – 'תורת המדינה', ישיבת בית אורות

כתבו :

הרב יאיר קרטמן

הרב יעקב יקיר

עריכה : רועי חורש

מבוא

מדינת ישראל היא כיום המרכז היהודי הגדול בעולם לפי כל הנתונים הדמוגרפיים של יהדות העולם. בע"ה, חזון שיבת ציון ומדינת ישראל מתקדמים ומתחזקים. על פי כל המחקרים העוסקים בדמוגרפיה היהודית העולמית, בעוד כעשר שנים רוב יהודי העולם יחיו בישראל, פילוח הנתונים על פי ההלכה עשוי להצביע על הגעה לרוב יהודי בארץ עוד קודם לכן.

השאלה המחקרית-הלכתית העומדת על הפרק היא: מהו מעמדו של מסד הנתונים הקיים במחקרים הדמוגרפיים השונים. האם מסד זה "נאמן" על פי אמות מידה הלכתיות? האם הגדרה עצמית של אדם את עצמו כיהודי או כגוי משפיעה על הגדרתו ההלכתית לעניין "רוב יושביה"?

למרות המשמעות הרחבה של "רוב יושביה עליה" הן מבחינה הלכתית והן מבחינה אמונית, טרם ניתנה התייחסות שיטתית ורצינית לסוגיה זו.

נייר עמדה זה מנסה להציג תמונה ברורה יותר של המציאות הדמוגרפית היהודית העולמית, תוך כדי התייחסות להגדרות ההלכה בסוגיית מיהו יהודי. כתוצאה מההתקדמות בהבנת המציאות, עולות שאלות הלכתיות חדשות ומרתקות, שאותן נציג לפני עולם התורה הישראלי, ובראש ובראשונה לפני הרבנים הראשיים לישראל.

מספר ידיעות נחוצות

1. נתוני יהדות העולם ברובם אינם רשמיים ומבוססים בעיקר על מחקרים סטטיסטיים הבנויים על סמך סקרים, לעומת זאת, נתונים אודות הדמוגרפיה היהודית בארץ ישראל המתפרסמים על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ממוסמכים ורשמיים.
2. רובם ככולם של הנתונים הדמוגרפיים המתפרסמים במחקרים השונים על יהדות העולם מתעלמים מן השאלה הבסיסית, כמה יהודים על פי ההלכה יש בעולם? דהיינו, כאלו שאמם יהודיה או שהתגירו במסגרת אורתודוקסית.
3. הנתונים המתפרסמים על יהדות העולם מתייחסים להגדרה האקדמית: 'ליבה יהודית' (Core Jewish Population), בהטויה השונות. הגדרה זו אינה זהה להגדרה ההלכתית ולמעשה גורמת להטיית הנתונים.
4. הגדרת 'ליבה יהודית' במחקריו של פרופ' סרגיו דלה פרגולה, מבוססת על עיקרון "ההגדרה העצמית" לדבריו נכללים בה: בני אדם אשר מציגים עצמם כיהודים במפקדי אוכלוסין ובסקרים, או שאינם מביעים העדפה מוגדרת לזהותם אבל שמוצאם יהודי והם חסרי זהות דתית אחרת. **יש לציין שאין מדובר בקנה מידה הלכתי להגדרת הזהות...** [כלומר] על מנת להימנות על האוכלוסייה היהודית "ליבה", דרוש רק רצונו של אדם שלא להתכחש למוצאו היהודי או לשייכותו ליהדות, ואין זה משנה כיצד יביע עמדה זו¹.
- בדומה לדבריו, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מגדירה 'ליבה יהודית': אנשים המגדירים את עצמם כיהודים, או אנשים בני הורים יהודים ללא זהות דתית או אתנית².
- יכולת האדם להגדיר את עצמו כיהודי, מבוססת על תפיסה תרבותית המייצרת זהות על פי הגדרות אישיות תרבותיות, ולא על פי מוצא אתני או תפיסה הלכתית.
5. **למסקנה**, קיים הבדל מהותי בין הגדרת 'ליבה יהודית' הבנויה על הגדרה עצמית לבין ההגדרה האתנית-הלכתית, הנקבעת עם הולדת האדם.

¹ סרגיו דלה פרגולה, דמוגרפיה יהודית עובדות סיכויים אתגרים, מט"ח 2003, נצפה בתאריך 30.12.15

<http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=20709>

² נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "יהדות העולם", נצפה ב-28.12.15, http://www.cbs.gov.il/shnaton66/st02_11.pdf

ניתוח הנתונים הדמוגרפיים של יהדות ארה"ב

6. יהדות ארצות הברית, היא קהילה חזקה באופן יחסי, ומתפרסמים אודותיה מחקרים רבים. בין דפי המחקר ניתן לזהות גם נתונים לגבי הגדרות הלכתיות (בנוסף להגדרות הליבה).

נתוני הלמ"ס על יהדות הגלות, מבוססים על מחקריו של פרופ' סרג'יו דלה פרגולה ואינם יורדים לרזולוציה המאפשרת ניתוח של הנתונים לאור תפיסת ההלכה, כיוון שכך ניתוח הנתונים ייעשה על בסיס נתוניו של מכון PEW.

על פי נתוניו של מכון המחקר PEW משנת 2013, (אחד מהמחקרים המרכזיים והמעמיקים יותר שנעשו בשנים האחרונות), ישנם 5.3 מיליון אזרחים אמריקאים בגירים המגדירים את עצמם כיהודים מבחינה דתית, או תרבותית, ומהווים את קהילת הליבה היהודית בארה"ב³. המחקר מנתח קהילה זו על פי הגדרות הלכתיות ומגלה כי רק 4.4 מיליון איש מתוכה יש אם יהודיה (על פי טענתם של הנסקרים)⁴. דהיינו, רק כ-83% מהליבה היהודית הם יהודים (לפי טענתם) על פי ההלכה, והם הרלוונטיים לדיון ההלכתי.

7. תוצאה זו משנה את המצב הדמוגרפי היהודי העולמי. אם ננסה ללמוד מיהדות ארה"ב על שאר הקהילות היהודיות בגלות, וניצור התאמה, בין אחוז היהודים על פי ההלכה מתוך נתוני 'הליבה היהודית' בארה"ב לבין שאר מדינות העולם, יקטן מספר היהודים בגלות בצורה משמעותית.

8. כפי שראינו מכון המחקר PEW מפרסם את נתוני הבגירים היהודים בארה"ב ואינו מפרסם תוצאה כללית של יהדות ארה"ב הכוללת גם את מספר הילדים היהודים בה. זאת משום שהנחת היסוד של המחקר בנויה על הגדרה עצמית של המשתתפים בסקרים והגדרה עצמית בגילאים צעירים אינה מהימנה לשיטתם. אם בכל זאת מנסים להעריך את מספר הילדים היהודים בארה"ב, מספר זה נע בין 900 אלף לבין 1.8 מיליון ילדים. כל זאת ללא התייחסות להגדרות הלכתיות כלל, אלא לקשר למסגרת חברתית/לימודית יהודית. נתון זה מלמד עד כמה רחוקות הגדרות מסד הנתונים של המחקר מההגדרות ההלכתיות ומעיד על הצורך לבנות מסד נתונים רלוונטי. (ניתן להעיר, שיש צורך בבירור הלכתי בשאלה האם ילדים נספרים לעניין רוב יושביה עליה)

9. עד כה התייחסנו לנתוני 'ליבה יהודית', ולמספר היהודים על פי ההלכה מתוכם. אם מעמיקים בנתוני המחקר של מכון PEW, מגלים כי קיימים בארה"ב עוד 1.3 מיליון בגירים (מעבר ל-4.4 מיליון) שאמם יהודיה, (לפי טענתם). אנשים אלו לא נכללו ב'ליבה היהודית' כיוון שהגדירו שאינם יהודים בדתם, ואין להם קשר ליהדות לא כלאום ולא כתרבות. חלקם אף הגדירו עצמם כבני דת אחרת.

³ גילאי +18

⁴ PEW Research Center, Survey of U.S. Jews 2013, pp 23-24

כלומר ישנם בארה"ב 1.3 מיליון בגירים שבהגדרתם העצמית אינם יהודים כלל, אך לפי דבריהם אמם יהודייה. אנשים אלו לא נכללו במספרי היהדות בגולה, והשאלה היא האם ההלכה תספור אותם כיהודים ביחס לשאלת 'רוב יושביה'.

10. השאלות, עליהן יש לתת את הדעת, בדרך לגיבוש מדיניות הלכתית:

א. בשונה ממסד הנתונים של הלמ"ס המבוסס על: 1. מניין. 2. הגדרות הלכתיות-אתניות; מסד הנתונים בארצות הגולה מבוסס על: 1. סטטיסטיקה. 2. הגדרה עצמית על פי עדות אישית.

האם מסד הנתונים הנ"ל עומד בקריטריונים הלכתיים? האם אנשים המגדירים את זהותם באופן עצמי, נאמנים מבחינה הלכתית בהגדרתם את אמם כיהודייה? אולי גם היא עצמה הוגדרה רק באופן עצמי?! האם יש צורך ליזום מחקר על מנת ליצור מסד נתונים רלוונטי?

ב. האם ישנם בידנו מחקרים מעמיקים, ביחס לשאר קהילות הגלות, בדומה למחקר של PEW בארה"ב?

ג. האם לצורך שאלת 'רוב יושביה עליה', יש להחשיב את אותם 1.3 מיליון בגירים בארה"ב (כמובא בסעיף 9- וממילא אנשים נוספים בשאר הגלויות, בהתאמה) אשר מזהים את עצמם כלא יהודים וחלקם אף כבני דת אחרת? האם אנשים אלו 'אבד זכרם' ביחס ל'רוב יושביה' כיוון שאינם משייכים עצמם לכלל ישראל?

שאלה זו יכולה להיבחן על פי הסוגיות שדנו במעמד בני עשרת השבטים לעניין כלל ישראל ורוב יושביה, המובאות בנספח לנייר זה.

ד. האם בעבר גובשה מדיניות הלכתית בנושא 'רוב יושביה עליה', וכיצד נערכת הרבנות הראשית לאור ההתפתחויות הדמוגרפיות המבורכות בארץ?

נספח: מקורות לעיון בהגדרת "רוב ישראל"

א. רוב ישראל לעניין חיוב תרו"מ

1. רמב"ם הלכות תרומות פרק א

הלכה א

התרומות והמעשרות אינן נוהגין מן התורה אלא בארץ ישראל, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית...

הלכה ב

ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל וזהו הנקרא כיבוש רבים...

הלכה כו

התרומה בזמן הזה ואפילו במקום שהחזיקו עולי בבל ואפילו בימי עזרא אינה מן התורה אלא מדבריהן שאין לך תרומה של תורה אלא בא"י בלבד, ובזמן שכל ישראל שם שנאמר כי תבואו ביאת כולכם כשהיו בירושה ראשון' וכמו שהן עתידין לחזור בירושה שלישית, לא כשהיו בירושה שנייה שהיתה בימי עזרא שהיתה ביאת מקצתן ולפיכך לא חייבה אותן מן התורה, וכן יראה לי שהוא הדין במעשרות שאין חייבין בזמן הזה אלא מדבריהם כתרומה.

2. תוספות מסכת גיטין דף לו עמוד א ד"ה בזמן

ואר"ת דבבית שני נהג יובל...

והא דאמר בסוף ערכין (דף לב:) מנו יובלות לקדש שמיטין דמשמע דיובל לא נהג היינו למאי דס"ד התם מעיקרא דלא חזרו עשרת השבטים שגלו ולא היו בגלות בבל אלא ב' שבטים וכשעלו בבית שני לא היו כל יושביה עליה אבל במסקנא דאמרי' דירמיהו החזירן ויאשיהו מלך עליהן נמצאו דהיו שם מ"ב שבטים ואף על גב שלא עלו כולם חשיב כל יושביה

3. שו"ת ציץ אליעזר חלק י סימן א

דהנה יש להבין מהו הגדר של ביאת כולכם שמצריכים בזה, האם אמנם הכרחי הדבר של ישראל באשר הם, יבואו הנה, ויעשו הכיבושים עכ"פ על דעת רובם, ורק אז יקרא בשם כיבוש רבים? וראיתי שישב על מדוכה זאת הגאון הר"ד מקארלין ז"ל בספרו שאילת דוד בקו' החידושים בעניני שביעית, וכתב: אבל כמה נצרך בארץ אשר מהם נחשב הרוב לא אדע עדי יבוא מורה צדק.

ואמינא בזה מילתא חדתא, והוא, דיש לומר שהמודד הוא ששים ריבוא מישראל כפי שמצינו שהיה בכזאת

ביוצאי מצרים שיצאו לכבוש את הארץ, וכל שנמצאים בארץ ישראל ס' ריבוא מישראל נקרא כבר כל יושביה עליה, ובימי עזרא מכיון שלא עלו כמספר הזה, ועלו רק ארבע רבוא אלפים ושלוש מאות וששים ככתוב בספר עזרא, ולא הגיע מספרם אפילו לכדי רוב של ס' רבוא על כן לא הועילו בקידושם לחייב בתרו"מ מה"ת.

ונתעוררתי לחידוש זה ע"פ מרגניתא טבא שמצאתי בזה בחידושי רבינו גרשום מאור הגולה ז"ל על ערכין ד' ל"ב ע"ב, דעל דברי הגמ' שם דאומרת: ומי מנו שמיטין ויובלות השתא משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו יובלות, עזרא דכתיב ביה כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות וששים הוי מני וכו'. **מפרש רבינו גרשום וכתב ז"ל: כל הקהל כאחד ארבע ריבוא, דאפילו עישור מישראל לא היו במקומן דהכי גמירי [דלעולם] אין ישראל פחותים מששים ריבוא כ"ש דלא מנו יובלות עכ"ל.** הרי דרגמ"ה ז"ל מדי דברו על ירושת עזרא ומדת קדושתה מצא לנחוץ לאשמיענו בכאן דהמספר של הגוף הישראלי הכללי עד שיהא ראוי לשמו ישראל הוא לא פחות מששים ריבוא, ולא עוד אלא שהוסיף לבאר ולחשוב חשבונו של עזרא לפי המודד הזה של ס' ריבוא, שיוצא לפי"ז שלא היה שם אפילו עישור מישראל, ובולט איפוא לעין דרגמ"ה רצה לאשמיענו בדבריו אלה כי הנצרך להיות בארץ כדי שיחשב שכל יושביה עליה הוא ששים ריבוא, וראיה חזקה מזה איפוא לדברינו הנ"ל.

ב. הגדרת הציבור, לעניין פר העלם דבר של ציבור

1. פירוש המשנה לרמב"ם מסכת הוריות פרק א

עד שרוב יושבי ארץ ישראל יעשו על פיהם, ואז יהיו העושין פטורים ובית דין חייבין בקרבן, כמו שביארנו. אמר: "וכל ישראל עמו מלבוא חמת עד נחל מצרים", רוצה בזה שאלה אשר בזה המקום הם כל ישראל, ואין להשגיח ביוצאים מן הארץ.

2. ערוך השולחן העתיד הלכות שגגות סי' רכז' סע' כ'.

ויש להסתפק בבית שני שהיו השבטים מעורבין זה בזה וכן בבית ראשון לאחר גלות עשרת השבטים אם נוהג דין הוראת בי"ד הגדול, מי אמרינן כיון דלא משכחת לה רוב שבטים אינו נוהג או דילמא דאיכא רוב ישראל נוהג וכן נראה עיקר. שהרי גם סנהדרין מצוה מכל שבט ושבט כדאיתא בפ"ק דסנהדרין (טז, ב), ומקרא מלא הוא: שופטים ושוטרים וגו' לשבטיך, וכי בבית שני לא היו סנהדרין!?!... וה"נ לעניין הוראת בי"ד הגדול ופשוט הוא.

ג. הגדרת הציבור לעניין טומאה דחוויה בציבור

רמב"ם הלכות קרבן פסח פרק ז

כיצד משערים הפסח לידע אם רוב הקהל טמאים או טהורים, אין משערין בכל האוכלין שאפשר שיהיו עשרים נמנין על פסח אחד ומשלחין אותו ביד אחד לשחוט עליהן אלא משערין בכל הנכנסים לעזרה ועד שהן מבחוץ

קודם שתכנס כת הראשונה משערין אותן.

ד. מעמדם של עשרת השבטים, לאחר שגלו

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף טז עמוד ב-יז עמוד א

אמר רב יהודה א"ר אסי: עובד כוכבים שקידש בזמן הזה - חוששין לקדושין, שמא מעשרת השבטים הוא. והא כל דפריש מרובא פריש! בדוכתא דקביעי; דאמר רבי אבא בר כהנא: וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי, חלח - זה חלזון, וחבור - זו חדייב, נהר גוזן - זו גינזק, וערי מדי - זו חמדן וחברותיה, ואמרי לה: זו ניהר וחברותיה, חברותיה מאן? אמר שמואל: כך מושכי, חידקי, ודומקיא, א"ר יוחנן: וכולן לפסול. כי אמריתה קמיה דשמואל, א"ל: בנך הבא מן ישראלית קרוי בנך, ואין בנך הבא מן העובדת כוכבים קרוי בנך אלא בנה. והאיכא בנות, ואמר רבינא, ש"מ: בן בתך הבא מן העובד כוכבים קרוי בנך! גמירי, דבנתא דההוא דרא איצטרוי אצטרו. **איכא דאמרי:** כי אמריתה קמיה דשמואל, א"ל: לא זזו משם עד שעשאו עובדי כוכבים גמורים, שנאמר: בה' בגדו כי בנים זרים ילדו.

תוספות מסכת יבמות דף טז עמוד ב

ונראה דטעמא דרב יהודה אמר רב אסי משום בנות ולית ליה בנתיה דההוא דרא איצטרוי איצטרו ועל כרחך רבי יוחנן דאמר וכולן לפסול לא משום שבאו על העובדות כוכבים דהא בפ' שני (לקמן כג. ושם) בהדיא סבר כשמואל דאין בנך הבא מן העובדת כוכבים קרוי בנך אלא בנה אלא משום בנות הוא דקאמר לפסול ולית ליה דאיצטרוי איצטרו

ה. הגדרת "כל ישראל" לעניין הודאה על הנס

הגאון, הרב עובדיה יוסף נקט שהתקנה לומר הלל על ישועה מצרה, היא דווקא ביסועה מצרה של כל ישראל. מבלי להיכנס לסוגיה זו, נלמד מדבריו לסוגיתנו.

שו"ת יביע אומר ח"ו או"ח סי' מא

והן אמת שמהר"ם בן זרח בס' צדה לדרך (הל' חנוכה דקל"ה ע"ד) כ', ואמרו בגמרא שבטלה מגלת תענית, והניחו חנוכה ופורים לפי שהיו בהם הנסים לכל ישראל או לרובם, וקבעו בחנוכה הלל גמור וכו', ובפורים מקרא מגילה. ע"ש, ומיהו בכתובות (כה רע"ב) אמרינן, כי אסקיניהו עזרא לאו כולהו סלוק, ופרש"י, שרובן נשאר בבבל, דכתיב כל הקהל כאחד ארבע רבוא. ע"ש. ולפ"ז מה שפרש"י (בפסחים קיז) אומרים אותו על גאולתם, כגון חנוכה, על כרחך שר"ל כד' מהר"י נבון שמכיון שהיה בהמ"ק קיים ועיני כל ישראל נשואות אליו נחשב כאילו נעשה לכל ישראל. [וכ"כ מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב סי' יא, שכוונת רש"י בזה למעט היכא שלא נעשה הנס לכל ישראל]. אולם אפשר ליישב דברי הצדה לדרך ע"פ מ"ש התוס' (גיטין לו:): סוף ד"ה בזמן, שאע"פ שלא עלו הכל בימי בית שני כיון שהיו שם מכל הייב שבטים שפיר קרינן כל יושביה עליה. ולכן נהג היוכל בימי בית שני. ע"ש. וכ"כ הרא"ש בתוס' לנדה (מז). ע"ש. וחשיב שפיר כאילו רוב ישראל שם. וע"ע

להגאון מהר"י רוזין בשו"ת צפנת פענח ח"ב (סי' ח) שכ', שהטעם שלא אמר חזקיהו שירה במפלת סנחריב וצבאו, מפני שכבר גלו עשרת השבטים, ורוב ישראל לא היו בא"י, (וכמ"ש ג"כ התוס' סנהדרין לו ד"ה והא). ומכיון שלא היתה התשועה לכל ישראל, לכן פטר עצמו מלומר הלל, וכמ"ש התוס' (סוכה מד:) שהנביאים תקנו הלל כשהיו שם כל ישראל. ע"ש. ונראה דה"ט שלא הסכימו עמו (כמבואר בסנהדרין צד) מפני שעדיין היה בהמ"ק קיים, אשר לאורו הולכים כל בית ישראל, וחשיב שפיר נס שנעשה לכל ישראל, כההיא דחנוכה.

שו"ת זית רענן כרך ב סימן כג

רבי משה יהודה ליב זילברברג נולד בעיר לונטשיץ שבפולין בשנת תקנ"ד (1794) ... בשנת תרי"ז (1857) עלה לירושלים ומונה בה לראב"ד לצידם של ר' שמואל סלנט ור' מאיר אורבך, וכן שימש אחד ממקימי ישיבת 'עץ חיים' ומראשיה...

לכאורה קשיא לדעת הראב"ד דס"ל דכל כמה דנתפשטה אפילו בדבר דלית ביה משום סייג אין יכולים לבטל אפילו גדולים מהם, מריש מגילה [ב, א] דמקשה הש"ס והא אין בית דין וכו', תיפוק ליה דאפילו ע"י גדולים מהם אי אפשר להתבטל שהרי מקרא מפורש [אסתר ט, ז] קימו וקבלו, [ומה שתירץ אחד מן המופלגים פה דמגילה לא נתפשטה בקרב בני משה ועשרת השבטים, אינו, דכשם שלא היו בכלל הגזירה כן לא היו בכלל הצלה, אבל נתפשטה לכל שהיו בכלל הגזירה וכזה מיקרי נתפשטה לכל ישראל, עיין גיטין דף ל"ו ע"ב תוס' ד"ה אלא, מבואר מדבריהם שבמגילה מיקרי נתפשטה...], ולדעת רמב"ם וכן לדעת תוס' ניחא.

ו. הגדרת: "נתפשטה בכל ישראל"

1. נחמיה פרק י

(א) ובכל זאת אנחנו כרתים אִמְנָה וְכַתְּבִים וְעַל הַחֲתוּם שָׂרִינוּ לְוִינוּ כְּהִנְנוּ:

(לח) וְאֵת רֵאשִׁית עֲרִיסֵתֵינוּ וְתְרוּמֹתֵינוּ וּפְרִי כָל עֵץ תִּירוֹשׁ וַיִּצְהָר נָבִיא לַכְּהֲנִים אֶל לְשָׁכוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ וּמַעֲשֵׂר אֲדָמָתֵנוּ לָלוּיִם וְהֵם הָלוּיִם הַמַּעֲשָׂרִים בְּכָל עֲרֵי עִבְדֵּתָנוּ:

מלאכי פרק ג

(ח) הִיָּקַבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי וְאַמְרָתֶם בְּמָה קִבְּעֻנֹךְ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה:

(ט) בְּמִאֲרָה אַתֶּם נֹאֲרִים וְאֹתִי אַתֶּם קֹבְעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ:

(י) הֵבִיאוּ אֵת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וְיִהְיֶה טָרֶף בְּבֵיתִי וּבְחֻנּוֹנִי נָא בְּזֹאת אֶמַר יִקְוֶה צְבָאוֹת אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אֲרָבוֹת הַשָּׁמַיִם וְהִרִיקֹתִי לָכֶם בָּרָקָה עַד בְּלִי דִי:

2. אור שמח הלכות תרומות פרק א הלכה כו

והנה בפרק בתרא דמכות (כ"ג ע"ב) אמר ג' דברים עשו ב"ד של מטה כו' והבאת מעשר כו', ולפירוש רבינו א"ש

כפשטיה, שמאליהן קבלו המעשרות, כיון דלא עלו כולם, וזה שהסכים הקדוש ברוך הוא על ידיהם ע"י מלאכי הביאו את כל המעשר אל בית האוצר כו', וזה עומק הפשט במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו, שעל המעשרות שקבלו בעלייתן בימי עזרא כתוב בנחמיה י' (ל') ושאר העם כו' מחזיקים על אחיהם כו' ובאים באלה ושבועה כו', וזה שקיבלו וקללו עצמן באלה, ולכן אמר במארה אתם נארים, שאתם בעצמכם קבלתם באלה ובמארה, ולסוף אותי אתם קובעים, הלא הגוי כולו קבלו בארור ושבועה. ולכן דרשו רז"ל מזה בריש הוריות (ג' ע"ב) ובעו"ג (ל"ו ע"א) דאין גוזרין וכו' שנאמר במארה אתם נארים וכו' הגוי כולו, אי איכא הגוי כולו אין, אי לא לא, ועיין רש"י שם פרק אין מעמידין (דף ל"ו ע"א) ולפ"ז עומק הפשט כמו שפירשו רז"ל, ודוק

3. שו"ת זית רענן, שם.

וראיה ברורה לזה שהרי י"ח דבר היו בבית שני ולא נתפשטה בקרב עשרת השבטים ואפ"ה מיקרי נתפשטה בכל ישראל, מפני שמתחילה לא גזרו עליהם ועל הכלל שגזרו נתפשטה בכולם

ז. הגדרת מלכות על כל ישראל

1. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף לו עמוד א

ואמר רבה בריה דרבא ואיתימא רבי הלל בריה דרבי וולס: מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. - ולא? הא הוה יהושע! - הוה אלעזר. - והא הוה פנחס! - הוה זקנים. - והא הוה שאול! - הוה שמואל. והא נח נפשיה! - כולו שניה קאמרין, - והא הוה דוד! - הוה עירא היאירי. - והא נח נפשיה! - כולו שניה קאמרין. - והא הוה שלמה! - הוה שמעי בן גרא. - והא קטליה! - כולו שניה קאמרין. - הא הוה חזקיה! - הוה שבנא. - והא איקטיל! - כולו שניה קאמרין. - והא הוה עזרא! - הוה נחמיה בן חכליה.

תוספות מסכת סנהדרין דף לו עמוד א

והא הוה חזקיה - אית ספרים דלא גרס ליה דחזקיה לא היה מושל על כל ישראל שכבר גלו עשרת השבטים ועוד דשבנא רשע היה ולא ממנינא הוא ותדע דכי פריך הוה דוד לא משני הוה אחיתופל שקראו דוד אלופו ומיודעו כיון דרשע הוה אינו מן המנין וקצת קשה דלא משני הוה מפבושת שהיה מבייש פני דוד בהלכה (ברכות ד' ד.).

2. מהר"ם מלובלין מסכת סנהדרין דף לו עמוד א

בתוס' ד"ה והא הוה חזקיה וכו' לא היה מושל על כל ישראל שכבר גלו עשרת השבטים **מקשים העולם אם כן מאי קאמר מימות משה ועד רבי וכו' והא בימי רבי ג"כ כבר גלו עשרת השבטים** ואף על גב דגם שבט יהודה ובנימין כבר גלו איכא למימר דרבי היה מושל על כל גלות שני דהיינו יהודה ובנימין אבל י' שבטים שגלו לחלח וחבור לא שייך למימר שהיה ר' מושל עליהם וכן הא דפריך בתר הכי והא הוה עזרא וכן הא דקאמר מימות רבי עד רב אשי הא בימי עזרא ורב אשי כבר גלו י' שבטים **ונראה לי דלא קשה מידי משום דבימי עזרא ורבי**

ורב אשי לא היו העשרת השבטים בימיהם נמצאים כלל כי כבר נתבטלו וגלו קודם חורבן בית ראשון ומאז והלאה לא היו נמנים בכלל מלכות ישראל רק יהודה ובנימין שנשארו והם הם היו לבדם בימי עזרא ובמלכות בית שני ובימי רבי ורב אשי והן היו נקראין באותן הזמנים כלל ישראל ולכך שפיר הוה שייך לומר על עזרא ורבי ורב אשי תורה וגדולה במקום אחד אבל חזקיה דבתחלת מלכותו עדיין לא גלו הי' שבטים ובימיו גלו ונתבטלה מלכותם ולכך ס"ל למקצת דלא למנות את חזקיה לומר עליו שהיה בימיו תורה וגדולה במקום אחד וק"ל:

3. ערוך לנר מסכת סנהדרין דף לו עמוד א

בד"ה והא הוה חזקיה. שכבר גלו עשרת השבטים. המהרש"א וגם המהר"ם הקשו דא"כ גם ברבי ורב אשי לא היה תורה וגדולה במקום אחד ע"ש שתירצו בדוחק. ולפענ"ד נ"ל ע"פ מה דאמרינן ערכין (לג א) דעשרת השבטים ירמיה החזירן ויאשיהו בן אמון מלך עליהם ולכך נהגו שמטות ויובלות דשפיר מקרי כל יושביה עליה ע"ש ואף שעדיין נשארו מהם שלא חזרו כמש"כ רש"י לקמן (קי ב) בד"ה עשרת השבטים מ"מ כיון דכל השבטים חזרו אף שיחידים נשארו עדיין מ"מ מקרי כל יושביה עליה דהגע עצמך דכי אם ישבו יחידים מישראל בחו"ל לא יהיו יובלות נוהג והרי עכ"פ מוכח דלאחר יאשיהו מקרי כל יושביה עליה וא"כ שפיר מלך רבי ור"א על כל ישראל אבל חזקיה שמלך קודם יאשיהו לא מלך על עשרת השבטים ולכן לא מקרי לגביה תורה וגדולה במקום אחד: